

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τις πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με προηγούμενους χρήστες τις συγκέντρωσα από τις ιδιοκτήτριες κτισμάτων στην πλατεία κυρίες Τασούλα Γουνίδα και Αγγελική Χαραλαμπίδη, τις οποίες ευχαριστώ θερμά.
2. Στα συμβόλαια αναφέρεται ότι η κατοικία βρίσκεται στη συνοικία Γαζή.
3. Βασίλη Δημητριάδη, *Η κεντρική και Δυτική Μακεδονία κατά τον Εβλιγιά Τσελεμπή*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 236-240.
4. *Εβλιγιά Τσελεμπή, Ταξίδι στην Ελλάδα*, Έρευνα λογοτεχνική απόδοση Νίκος Χειλαδάκης, Εκάτη, Αθήνα 1991, σ. 244.
5. Ε. Στουγιαννάκη, *Έδεσσα η Μακεδονική εν τη ιστορία*, Θεσσαλονίκη 1932, σ. 17-42.
6. W. Leake, *Travels in Northern Greece*, Amsterdam 1967², σ. 279.
7. Μ. Μέσκος, *Παιχνίδια στον παράδεισο*, Νεφέλη, Αθήνα 1998², σ. 74.
8. Ευαγ. Δημητριάδη, "Η Μόλιστα της Ηπείρου", *ΕΕΠΣΑΠΘ*, Τόμος 6-1, 1973-1974, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Θεσσαλονίκη, 1974, σ. 132.
9. Ν. Μουτσόπουλος, *Μαθήματα Αρχιτεκτονικής Μορφολογίας. Μακεδονική Αρχιτεκτονική. Συμβολή*

εις την μελέτην της ελληνικής οικίας. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Υπηρεσία Δημοσιευμάτων, Θεσσαλονίκη, 1971, σ. 47.

9. Ν. Μουτσόπουλος, *ό.π.*, σ. 252.
10. Ν. Κ. Μουτσόπουλος, *Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Μακεδονίας 15ος-19ος αιώνας*, εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1993.
11. Ν. Μουτσόπουλος, *ό.π.*, σ. 67.
12. Ν. Μουτσόπουλος, *ό.π.* (υποσ. 8), σ. 413 και 235.
13. Ν. Μουτσόπουλος, *ό.π.*, σ. 41. Ν. Μουτσόπουλος, "Οι πρόδρομοι των πρώτων ελλήνων τεχνικών επιστημόνων. Κουδαράιοι Μακεδόνες και Ηπειρώτες Μαΐστορες". *Πρώτοι Έλληνες τεχνικοί επιστήμονες περιόδου απελευθερώσεων*, Έκδοση Τ.Ε.Ε., σ. 353.
14. Rouqueville, *Voyage de la Grèce*, τ. III, Paris 1826, σ. 110.
15. Τα αρχεία του τουρκικού κτηματολογίου προηγούμενων περιόδων βρίσκονται στην Κωνσταντινούπολη. Την πληροφορία αυτή μου την έδωσε ο καθηγητής Βασίλης Δημητριάδης, ο οποίος έκανε όλη την έρευνα στο Ιστορικό Αρχείο, καθώς επίσης και τη μετάφραση από το τουρκικό ταπί. Τον ευχαριστώ πολύ.
16. Γ. Κορδάτου, *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας*, τ. 13ος, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα 1956, σ. 445. *ΙΕΕ*, τ. 14, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σ. 300.

Aikaterini G. Revithiadou-Tsotsou

A presentation of the morphological and architectural features of the residence of Dr G. Revithiadis in Edessa

The first part of the paper describes and analyses the external morphology of the house, and includes drawings and descriptions of the surrounding area. This is followed by a more detailed and analytical presentation of the architectural features of the house, with information about domestic and social life in Edessa.

Two facts are known about the history of the house: it was constructed before 1871, by Christian builders, as the residence of a Turkish aga; and it was used as the headquarters of the French army during the First World War, when some architectural modifications were carried out.

The paper concludes with an analysis of the architectural style of the house and underlines some typical architectural and decorative features.

Χριστίνα Ζαρκάδα-Πιστιόλη

Υδροκίνητες εγκαταστάσεις στη ζώνη των καταρρακτών της Έδεσσας. Ένα Υπαίθριο Μουσείο Νερού

Η παλιά βιομηχανική ζώνη της Έδεσσας στην περιοχή των καταρρακτών αποτελεί μια ενιαία, μοναδική για τα ελληνικά και διεθνή δεδομένα, ιστορική και αρχιτεκτονική ενότητα, όπου διαβάζεται η ιστορία της βιομηχανίας της πόλης με τη διαχρονική τεχνολογική εξέλιξη της υδροκίνησης, από τα προβιομηχανικά εργαστήρια ως τα πρώτα υδροκίνητα εργοστάσια των αρχών του 20ου αιώνα, ενώ παράλληλα αναγνωρίζονται οι φάσεις εκσυγχρονισμού στον Μεσοπόλεμο.

Η διατήρηση των υδροκίνητων εργαστηρίων και εργοστασίων της Έδεσσας εξασφαλίστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού με τον χαρακτηρισμό τους ως ιστορικών βιομηχανικών μνημείων, ενώ ο Δήμος Έδεσσας ενεργοποιήθηκε με ενδιαφέρον για την ανάδειξη και αξιοποίησή τους. Ειδικότερα, τον Ιούνιο του 1991 ανέθεσε στον καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γ. Βελένη την εκπόνηση ερευνητικού προγράμματος* με θέμα: Μελέτη Επανάχρησης Ιστορικών (Βιομηχανικών) Κτηρίων στη Ζώνη των Καταρρακτών της Έδεσσας. Το πρόγραμμα με αντικείμενο την περιοχή των μύλων, το Κανναβουργείο και το εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας "Άνω Εστία", ολοκληρώθηκε το 1994. Στόχος του προγράμματος, στο πλαίσιο ανάδειξης της παλιάς βιομηχανικής ζώνης της πόλης, είναι η δημιουργία ενός υπαίθριου μουσείου νερού με πολλαπλές δυνατότητες, όπου θα κυριαρχούν τα βιομηχανικά κτήρια, το νερό και η φύση.

Η αφθονία των νερών του Έδεσσαίου ποταμού και η μορφολογία του εδάφους (έντονος κλίσεις) έδωσαν τη δυνατότητα από πολύ νωρίς για εκμετάλλευση και αξιοποίηση της υδροκίνησης ως πηγής ενέργειας με σκοπό την παραγωγή έργου. Τα προβιομηχανικά υδροκίνητα εργαστήρια (μπατάνια, σιγαμοτριβεία, αλευρόμυλοι) οργανώθηκαν

στην άκρη του πλατώματος του βράχου, όπου είναι κτισμένη η πόλη της Έδεσσας. Η περιοχή των μύλων ταυτίζεται με τον χώρο όπου ήταν συγκεντρωμένα τα περισσότερα από τα εργαστήρια αυτά. Βρίσκεται στη συνέχεια της διατηρητέας συνοικίας Βαρόσι, της πρώτης χριστιανικής συνοικίας της πόλης, η οποία αποτελεί εξέλιξη του βυζαντινού πυρήνα που αναπτύχθηκε στον χώρο της ακρόπολης της αρχαίας Έδεσσας. Από τα εργαστήρια της περιοχής των μύλων διατηρούνται οκτώ: ένα μπατάνι (9)¹, τρία σιγαμοτριβεία (2, 5, 10), ένα βυρσοδεψείο (4) και τρεις αλευρόμυλοι (1, 3, 6). Οι περισσότεροι όμως μύλοι έχουν καταστραφεί και διατηρούνται τμήματά τους κάτω από μεταγενέστερες επιχωματώσεις ή τα θεμέλια τους στο υπέδαφος. Οι νερόμυλοι αυτοί χρονολογούνται από τα μέσα μέχρι και το τέλος του 19ου αιώνα. Διακρίνονται παλιότερες φάσεις που ανάγονται στη βυζαντινή περίοδο, αλλά και μεταγενέστερες που οφείλονται στον εκσυγχρονισμό των μύλων ή την αλλαγή της αρχικής χρήσης, όπως η μετατροπή ενός αλευρόμυλου σε σιγαμοτριβείο, χωρίς να αποκλείεται και η συστέγαση των δύο χρήσεων. Ελάχιστα από τα εργαστήρια που διασώθηκαν διατηρούν τον μηχανολογικό εξοπλισμό τους. Οι φτερωτές του συστήματος υδροκίνησης είναι οριζόντιες (ελληνικού ή ανατολικού τύπου), αλλά εντοπίστηκαν και κάθετοι τροχοί (ρωμαϊκού τύπου) από τη νεότερη φάση των μύλων. Τα κτήρια των εργοστασίων αυτών με τον μηχανολογικό εξοπλισμό τους αποκαθίστανται με στόχο την επαναλειτουργία τους, ώστε να είναι εποπτική και κατανοητή στον επισκέπτη η διαδικασία της παραγωγής του προϊόντος, μεθοδολογία που εφαρμόζεται διεθνώς στην οργάνωση και λειτουργία των βιομηχανικών μουσείων. Μέσα στο ίδιο πνεύμα προγραμματίζεται η ανακατασκευή σε φυσικό μέγεθος του υδροκί-

1. Η αρίθμηση μέσα στην παρένθεση αντιστοιχεί στην αρίθμηση των κτισμάτων του τοπογραφικού διαγράμματος με την πρόταση του ερευνητικού προγράμματος του Α.Π.Θ. (εικ. 1).

νητου μηχανισμού ενός μπατανιού, ο οποίος έχει καταστραφεί. Τα εργαστήρια τα οποία διατηρούνται σε ερειπιώδη κατάσταση, συντηρούνται ως προς το τμήμα που έχει διασωθεί και αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη ελευθερία, καθώς προσαρμόζονται στις νέες χρήσεις: τουριστικό γραφείο ενημέρωσης (4), μικρά καταστήματα (5), αναψυκτήριο (7), υπαίθριος κινηματογράφος (8).

Το μεγαλύτερο Κανναβουργείο της Ελλάδας στις αρχές του 20ου αιώνα (1913) αναπτύσσεται χαμηλότερα, στη συνέχεια της περιοχής των μύλων. Στον κυρίαρχο όγκο του εργοστασίου - κτήριο παραγωγής (11) προβλέπονται χρήσεις μουσειακές, ενώ στα συμπληρωματικά κτίσματα και χώρους του βιομηχανικού συγκροτήματος [κτήριο συσκευασίας (12), μηχανουργείο (13), πλάτωμα συγκέντρωσης εργατών (14)], οργανώνονται χρήσεις αναψυχής. Ειδικότερα, προβλέπεται η αποκατάσταση και επαναλειτουργία μιας σειράς μηχανημάτων και του συστήματος υδροκίνησης της τουρμπίνας του κτηρίου παραγωγής για λόγους καθαρά εκπαιδευτικούς. Στον ίδιο χώρο οργανώνεται μόνιμη έκθεση με την ιστορία του εργοστασίου. Παράλληλα, στον εξωτερικό χώρο του Κανναβουργείου δημιουργούνται δυο ζώνες λειτουργίας του Υπαίθριου Μουσείου Νερού, εμπλουτισμένες με συμμετοχικά εκθέματα (exploratorium). Ειδικότερα, σχηματοποιημένες συσκευές-μηχανήματα σε μικροκλίμακα μπορούν να χρησιμοποιούνται και από τα παιδιά για την καλύτερη κατανόηση της χρήσης του νερού ως πηγής ενέργειας.

Οι χώροι όπου προβλέπονται χρήσεις αναψυχής έχουν ανοικασθεί το 1994 από τον Δήμο Έδεσσας σε ιδιότητα για 25 χρόνια, με υποχρέωση την αποκατάσταση των αντίστοιχων κτισμάτων.

Το εργοστάσιο κλωστούφαντουργίας "Άνω Εστία" (1926) (κλωστήριο - υφαντήριο, κολλαρίστρα) βρίσκεται δίπλα στο πάρκο των καταρρακτών (15). Ο κύριος ορθογωνικός όγκος του συγκροτήματος, μετά την πυρκαγιά του 1989, διατήρησε μόνον τους τρεις πέτρινους τοίχους. Σύμφωνα με το ερευνητικό πρόγραμμα, προβλέπεται η αποκατάσταση του κελύφους και η αλλαγή της αρχικής του χρήσης με την οργάνωση ενός ξενοδοχείου 85 κλινών και ενός συνεδριακού κέντρου. Στο άμεσο περιβάλλον του εργοστασίου οργανώνεται το κέντρο πληροφόρησης και η είσοδος στο Ανοικτό Βιομηχανικό Μουσείο της Έδεσσας.

Οι μελέτες εφαρμογής του όλου εγχειρήματος εκτελούνται από τον Δήμο Έδεσσας, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την υλοποίηση του έργου, η εποπτεία των εργασιών γίνεται από την 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού**, ενώ οι οικονομικοί πόροι προέρχονται κυρίως από ευρωπαϊκά προγράμματα.

Τα βιομηχανικά μνημεία της ζώνης των καταρρακτών της Έδεσσας, εκθέματα του Υπαίθριου Μουσείου Νερού της Έδεσσας, είναι πλέον αναγνωρίσιμα και επισκέψιμα στον χώρο. Ο υπαίθριος κινηματογράφος και το αναψυκτήριο στην περιοχή των μύλων είναι πλέον σε χρήση, εκθέσεις οργανώνονται στα αναστηλωμένα υδροκίνητα εργαστήρια, το μπατάκι λειτουργεί ως χώρος δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά, ενώ τα μικρά καταστήματα και το τουριστικό γραφείο ενημέρωσης είναι έτοιμα για χρήση. Παράλληλα, ο υπαίθριος χώρος της περιοχής των μύλων χρησιμοποιείται για διάφορες εκδηλώσεις πολιτισμού και ψυχαγωγίας. Ακόμη, στο Κανναβουργείο, και ειδικότερα στο πλάτωμα συγκέντρωσης των εργατών, λειτουργεί χώρος ψυχαγωγίας και πολιτιστικών δραστηριοτήτων από το 1995 Ακολούθησε η λειτουργία εστιατορίου-αναψυκτηρίου στο κτήριο παραγωγής, ενώ παράλληλα ο Δήμος προχώρησε στη διαμόρφωση του εξωτερικού χώρου σε επίπεδο λειτουργικό (ανσασέρ και πορείες-λιθόστρωτα). Τέλος, αποκαταστάθηκε το κέλυφος του εργοστασίου "Άνω Εστία", ενώ το συνεδριακό κέντρο που οργανώνεται στη χαμηλότερη στάθμη έχει ολοκληρωθεί και θα δοθεί σύντομα σε χρήση.

Ο Δήμος Έδεσσας σε συνεργασία με τη 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων διερεύνησε στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος Raphael το μοντέλο του φορέα διαχείρισης του Μουσείου.

Το Υπαίθριο Μουσείο Νερού της Έδεσσας είναι ένα μουσείο πρωτοποριακό, οργανωμένο σε έναν χώρο ιδιαίτερα προνομιούχο, όπου η έντονη παρουσία του νερού συνδυάζεται με την παροχή άμεσης τεχνολογικής γνώσης στον τομέα της υδροκίνησης. Ωστόσο, καθώς το μουσείο οργανώνεται και εξελίσσεται, προσανατολίζεται στην έρευνα και προβολή της χρήσης του νερού ως πηγής ζωής και ενέργειας μέσα στο πνεύμα της αειφόρου ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

- Χ. Ζαρκάδα-Πιστιόλη, «Εργοστάσια κλωστούφαντουργίας στην Έδεσσα», *Αρχαιολογία* 18 (1986), σ. 37-47.

- Ερευνητικό πρόγραμμα Α.Π.Θ. 2611 (1991-1994) Επανάχρηση Ιστορικών (Βιομηχανικών) Κτιρίων στη Ζώνη των Καταρρακτών της Έδεσσας,

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

* Στο ερευνητικό πρόγραμμα που ολοκληρώθηκε το 1994 συμμετείχε και η 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού με την αρχιτέκτονα Χ. Ζαρκάδα. Την ομάδα μελέτης αποτέλεσαν οι αρχιτέκτονες Αθ. Πιστιόλης, Δαν. Βλάχου, Ευστ. Βόρη, Μιχ. Κορρέας, Claudio Conpena, Δ. Καλλιγά, Ζάχι Αλ Σααγιάχ, Αν. Βαλαβανίδου, Σ. Μπαγιούκ, Χ. Πυρπασπούλου, Ε. Δημητρακοπούλου, οι τοπογράφοι Ι. Γκάτσιος, Κυριάκος Σαββίδης, ο μηχανολόγος Αθ. Χατζηγώγας. Η φωτογραφική τεκμηρίωση έγινε από τον Γ. Κατσάγγελο, επικ. καθ. της Σχολής Καλών Τεχνών.

** Ειδικότερα, οι μελέτες εφαρμογής αξιοποίησης των βιομηχανικών κτηρίων της Έδεσσας, έχοντας ως ο-

σας, (επιστημονικός υπεύθυνος: καθ. Γ. Βελένης)

- Χ. Ζαρκάδα-Πιστιόλη, «Η υδροκίνηση από τις προβιομηχανικές εγκαταστάσεις στα εργοστάσια κλωστούφαντουργίας στην Έδεσσα. Πρόγραμμα προστασίας και ανάπλασης», Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης: *Το Νερό Πηγή Ζωής, Κίνησης και Καθαριού* (Αθήνα 12-14/12/1997), Αθήνα 1999, σ. 296-305.

δηγό το ερευνητικό πρόγραμμα του Α.Π.Θ, εκτελούνται από τον αρχιτέκτονα Αθ. Πιστιόλη, συνεργάτη του Δήμου Έδεσσας, ο οποίος ήταν και ο υπεύθυνος της πρότασης στο ερευνητικό πρόγραμμα του Α.Π.Θ. Τα έργα υλοποιούνται με ανάθεση σε εργολάβους κατασκευαστές, ύστερα από δημόσιους μειοδοτικούς διαγωνισμούς που οργανώνει η Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου με επιβλέπουσα την αρχιτέκτονα Έφη Ουρούμη, ενώ το όλο πρόγραμμα εφαρμογής εποπτεύει η 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων με την αρχιτέκτονα Χ. Ζαρκάδα. Για την αποκατάσταση του μηχανολογικού εξοπλισμού των νερόμυλων, ο Δήμος συνεργάστηκε περιορισμένα με τον μηχανολόγο Αθ. Χατζηγώγα, ενώ είναι σε εξέλιξη η συνεργασία με τους μηχανολόγους Αθ. Αήγγη και Μ. Κεσίσογλου.

Christina Zarkada-Pistioli

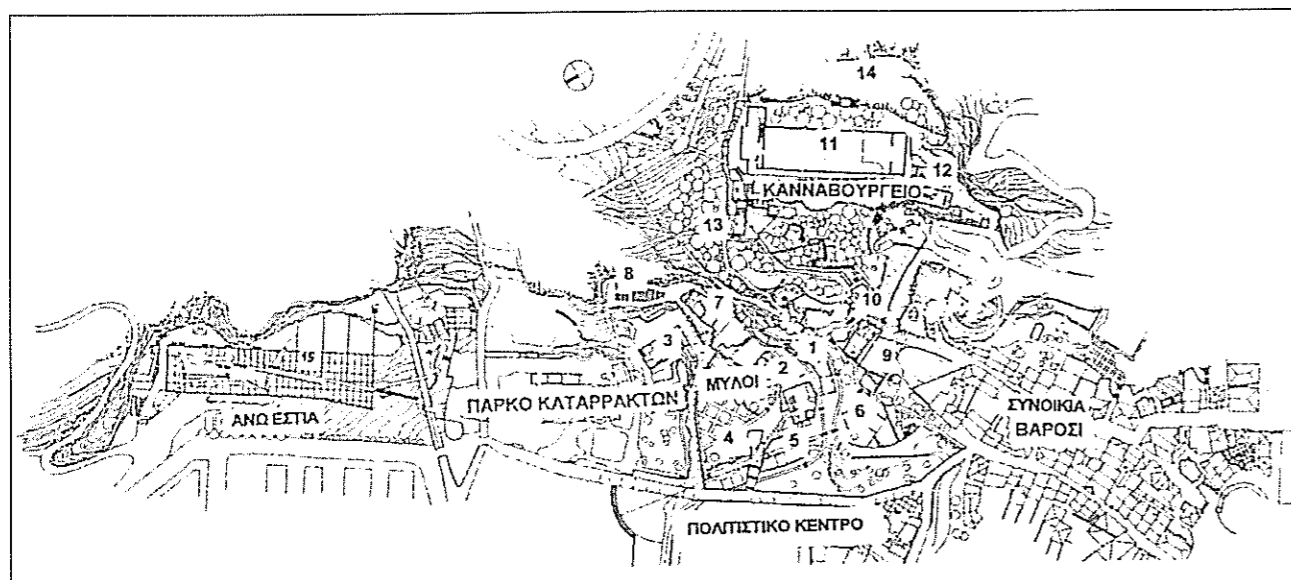
Water-driven facilities in the area of the Edessa waterfalls. An Open-Air Water Museum

Edessa's old industrial zone in the waterfalls area is an integrated historical and architectural entity, unique not just in Greece but in the entire world, in which one can read the history of the city's industry together with the technological evolution of hydromechanics down the ages, from the pre-industrial workshops to the first water-powered factories of the early twentieth century, and at the same time recognise the phases of modernisation in the Interwar period.

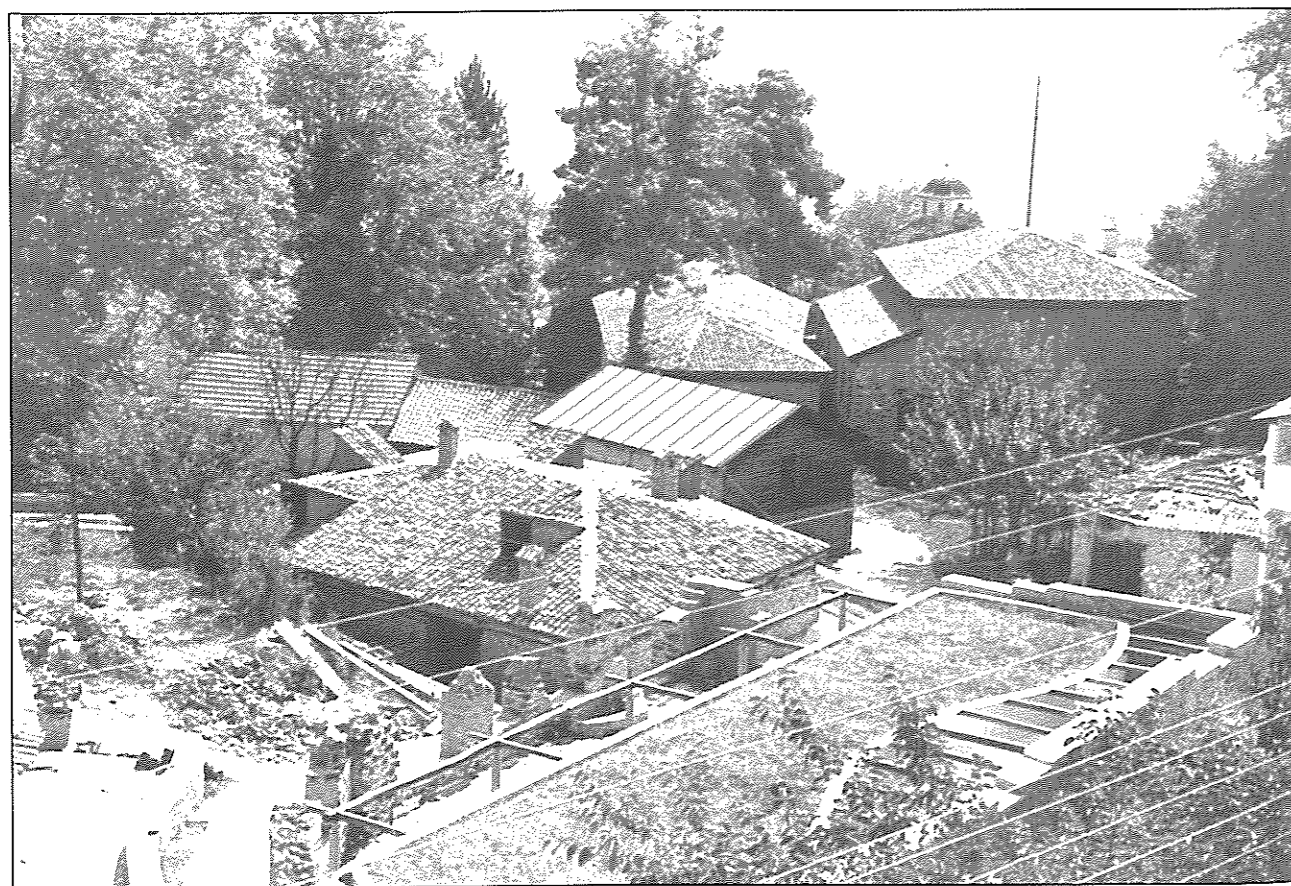
The preservation of Edessa's water-powered workshops and factories was ensured by the Ministry of Culture, which designated them as historic industrial monuments, while the municipal authorities sprang into action with great interest to develop and utilise them. More specifically, in June 1991 they asked Professor G. Velenis of the Aristotle University of Thessaloniki to draw up a research programme titled Study for the Re-Use of Historic (Industrial) Buildings in the Area of the Edessa Waterfalls. Focusing on the mills area, the hemp factory, and the "Ano Estia" textile factory, the programme was completed in 1994. Its aim, in the framework of the development of the town's old industrial zone, was to create a multi-potential open-air water museum, dominated by the industrial buildings, by water, and by the natural environment.

The definitive plans for the entire venture are being implemented by the municipal authorities, who are responsible for executing the project; the work is being overseen by the Ministry of Culture's 4th Ephorate of Modern Monuments, which is also taking part in the programme, while the funding is coming mainly from European programmes.

The industrial monuments in the area of the Edessa waterfalls, as exhibits in the Edessa Open-Air Water Museum, are at last recognisable and can be visited on site.

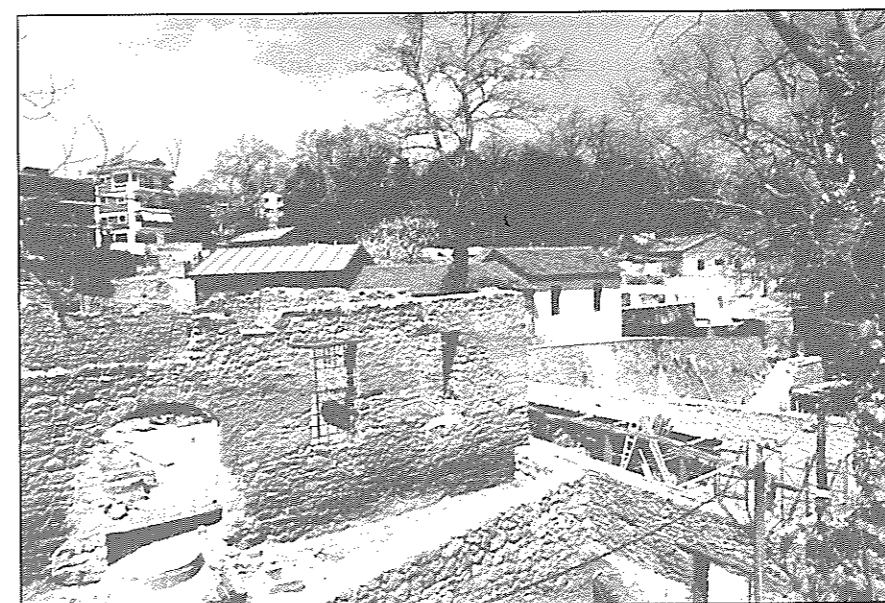
1. ΕΔΕΣΣΑ. ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΝΕΡΟΥ. Τοπογραφικό διάγραμμα (ερευνητικό πρόγραμμα Α.Π.Θ., πρόταση). Μύλοι. 1. Αλευρόμυλος 2. Σησαμοτριβείο 3. Αλευρόμυλος - σησαμοτριβείο 4. Βυρσοδεψείο 5. Σησαμοτριβείο 6. Αλευρόμυλος 7. Μύλος ερειπωμένος 8. Μύλος κατεστραμμένος 9. Μπατάκι 10. Σησαμοτριβείο. Κανναβουργείο. 11. Κτήριο παραγωγής 12. Κτήριο συσκευασίας 13. Μηχανουργείο 14. Πλάτωμα συγκέντρωσης εργατών. Εργοστάσιο Κλωστοϋφαντουργίας "Άνω Εστία". 15. Κτήριο παραγωγής.

2. Γενική άποψη της περιοχής των μύλων μετά την υλοποίηση των έργων ανάπλασης.

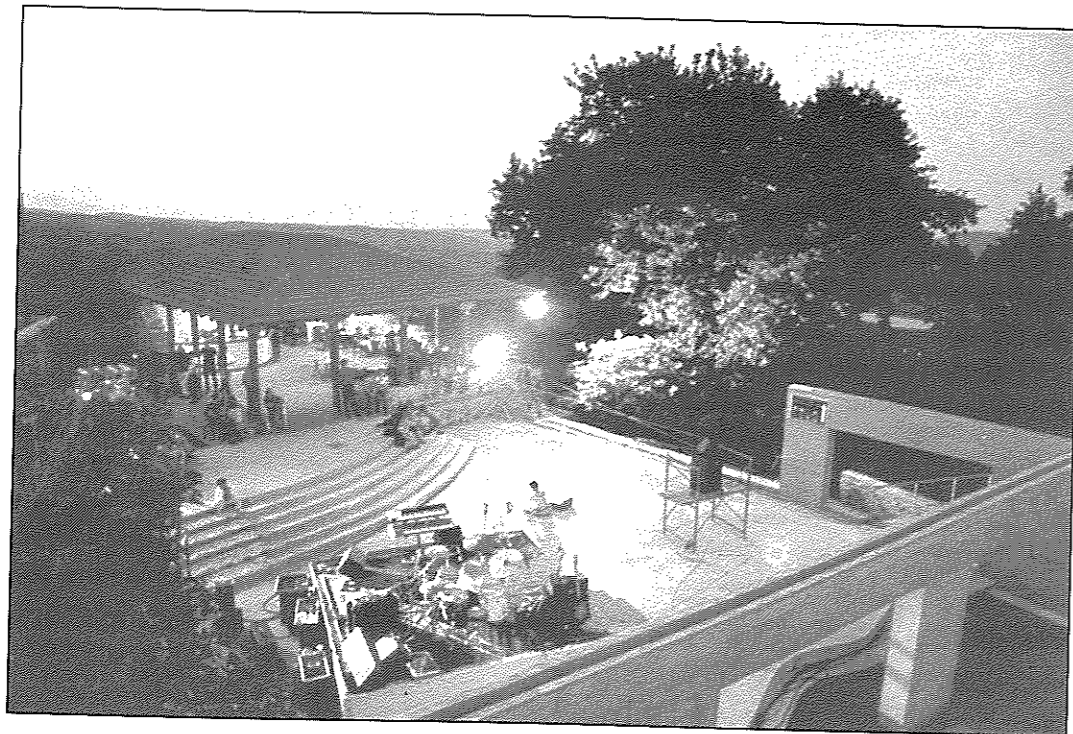
3. Γενική άποψη της περιοχής των μύλων μετά την υλοποίηση των έργων ανάπλασης.

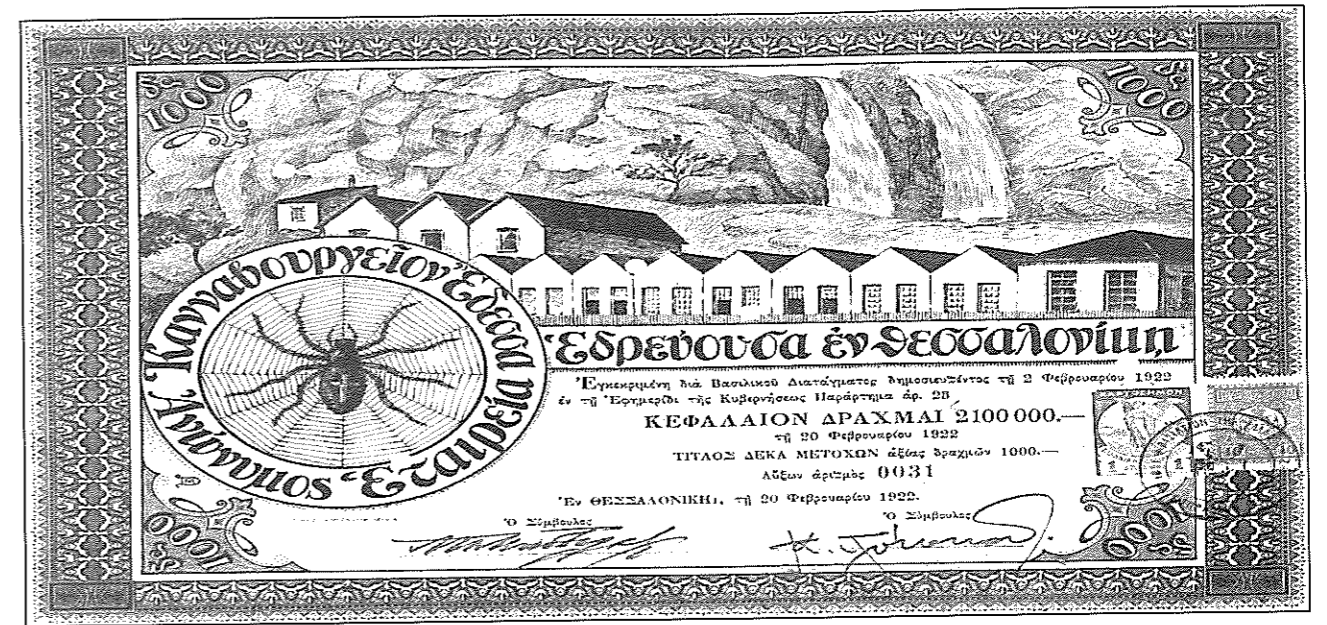
4, 5. Το μπατάκι με το σησαμοτριβείο στη συνέχεια, πριν και μετά από τις εργασίες αποκατάστασης.

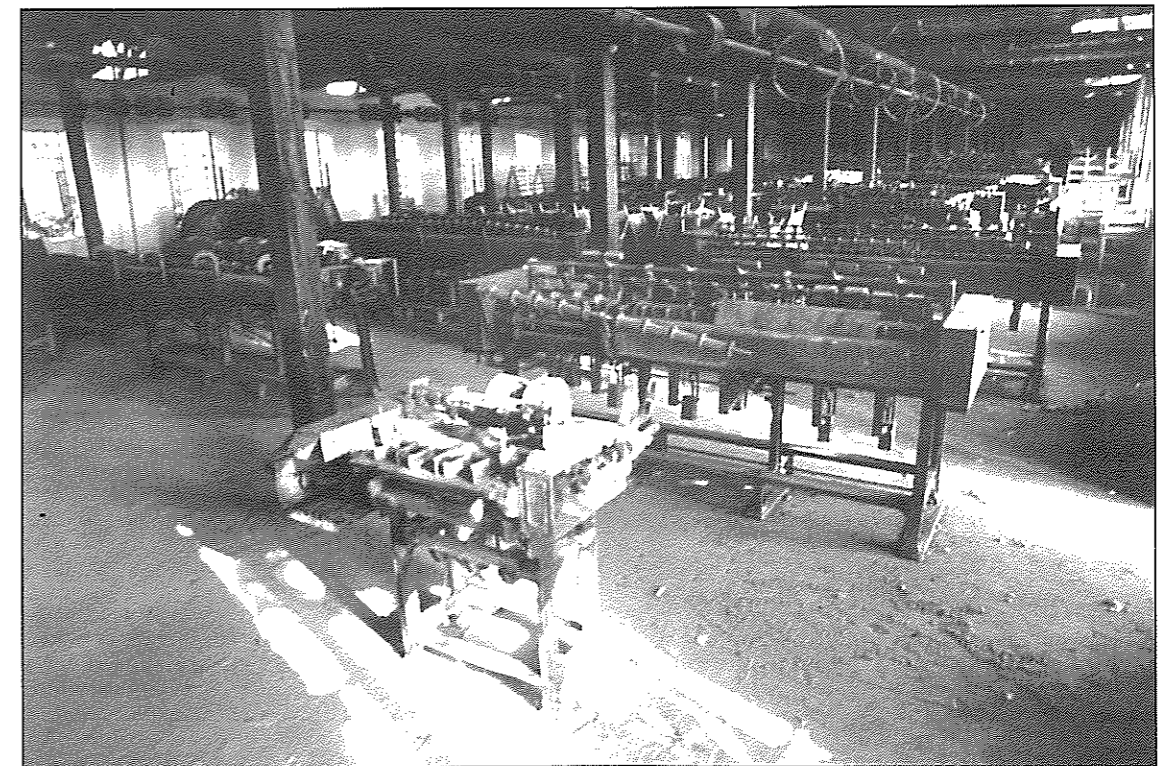
6. Ημερίδα στον υπαίθριο κινηματογράφο της περιοχής των μύλων, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΗΡΟΝΟΜΙΑΣ - ΤΟ ΑΘΑΝΑΤΟ ΝΕΡΟ» (25-26/9/1999) [συνεργασία ΥΠ.ΠΟ. (ΙΖ' ΕΠΚΑ-4ης ΕΝΜ) και Δήμου Έδεσσας].

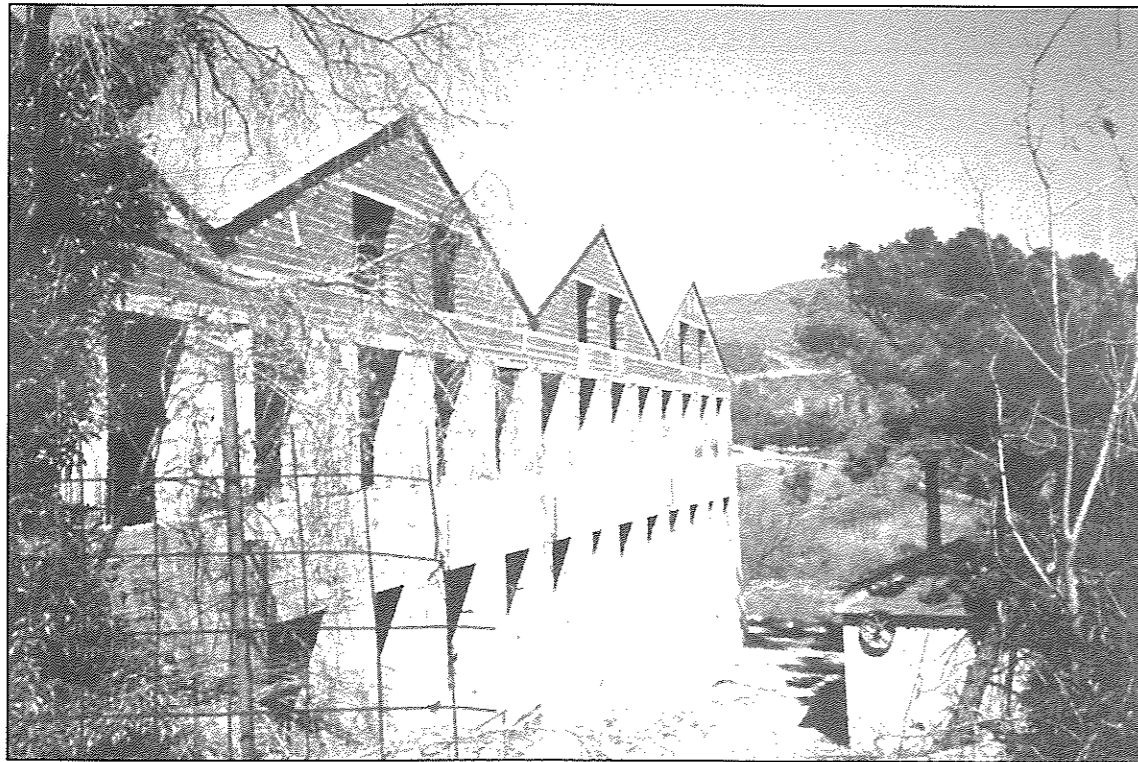
7. Υπαίθρια μουσική εκδήλωση στην περιοχή των μύλων (Ιούλιος 1999).

8. Τίτλος μετοχής της Ανώνυμης Εταιρείας του Κανναβουργείου της Έδεσσας με την απεικόνιση του εργοστασίου.

9. Γενική άποψη του εσωτερικού χώρου του κτηρίου παραγωγής του Κανναβουργείου.

10. Το εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας "Άνω Εστία" μετά από τις εργασίες αποκατάστασης του εξωτερικού κελύφους.

11. Εργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας "Άνω Εστία". Μακέτα της πρότασης επανάχρησης (ερευνητικό πρόγραμμα Α.Π.Θ.).

Ευάγγελος Π. Δημητριάδης, Πάνος Σταθακόπουλος, Πάνος Ασήμος

Η Έδεσσα, η περιοχή της και το πολιτιστικό δίκτυο πόλεων

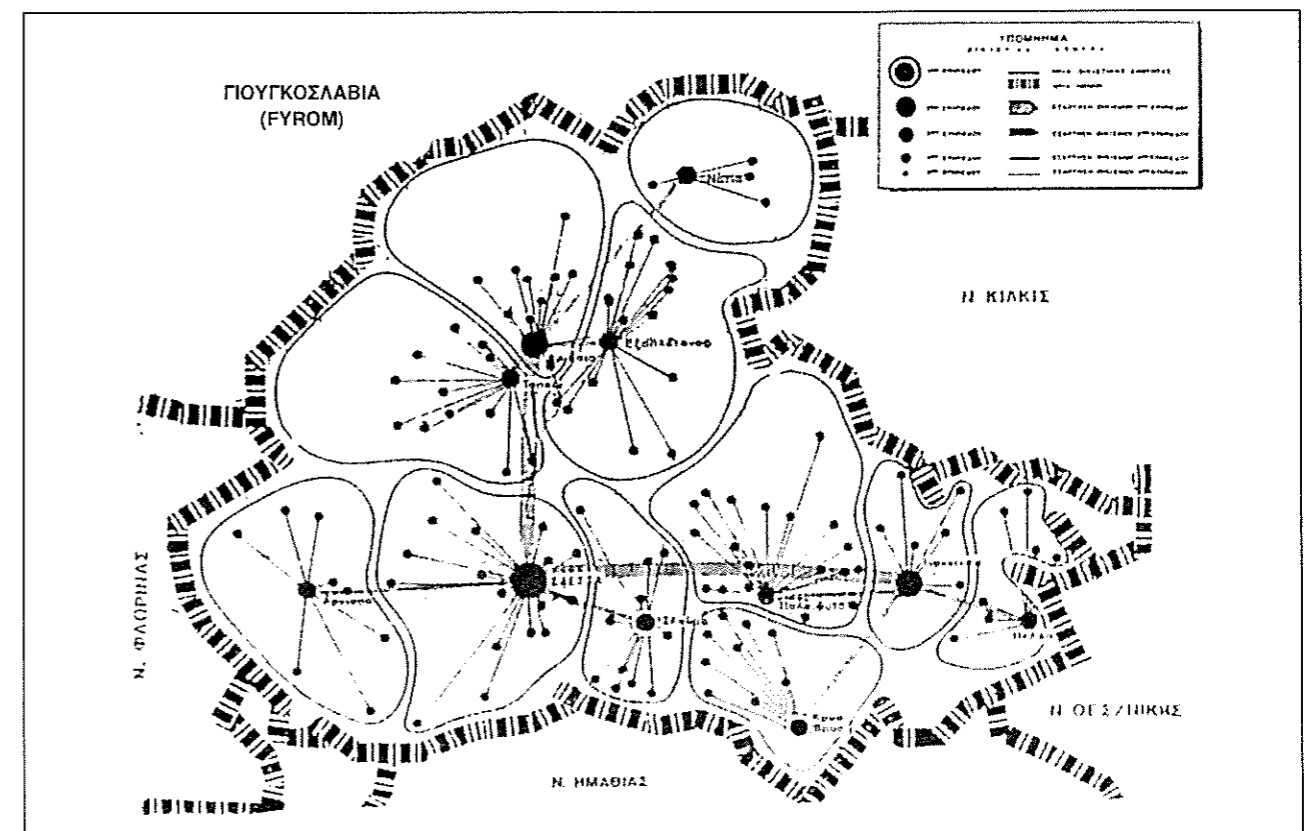
1. Τα χωροταξικά χαρακτηριστικά του νομού Πέλλας

1.1. Ανθρωπογενές περιβάλλον

Ο νομός Πέλλας καταλαμβάνει το βορειοδυτικό τμήμα της κεντρικής Μακεδονίας (περιφέρεια) και έχει έκταση 2.509.000 στρέμματα. Συνορεύει με τους νομούς Κιλκίς, Θεσσαλονίκης, Ημαθίας, Κοζάνης, Φλώρινας και στο βόρειο τμήμα του με τη FYROM, που είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, γιατί το μήκος των συνόρων τους είναι αρκετά εκτεταμένο. Το γεγονός αυτό έχει άμεση επίδραση στον τρόπο ζωής των κατοίκων του (χάρτης 1).

Το φυσικό περιβάλλον του νομού είναι εξαιρετικά ποικιλόμορφο με ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά και κύριο γνώρισμα την παρουσία του υγρού στοιχείου (λίμνες Βεγορίτιδας, Άγρα και πολλοί ποταμοί). Το ανάγλυφο του εδάφους κατανέμεται σε πεδινές εκτάσεις (41%), σε ημιορεινές (14%) και σε ορεινές (45%). Η ορεινή ζώνη ανάμεσα στο Βέρμιο, τον Βόρα και το Πάικο είναι ενδιαφέρουσα, με οικοσυστήματα ιδιαίτερα εμπλουτισμένα, που συνθέτουν μια οικολογική ενότητα μεγάλης αξίας με δυνατότητες ανάπτυξης.

Ο νομός συνδέεται οδικά με όλα τα γειτονικά αστικά κέντρα και σιδηροδρομικά με τη Θεσσαλονίκη, που είναι η κυριότερη εξάρτησή

Χάρτης 1. Προτεινόμενη οικιστική ιεράρχηση νομού Πέλλας
Πηγή: ΥΧΟΠ, 1984